

Egyetemi doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

**„Csillagokká repesztett szöveg...”
Szövegközi közelítések a 19. század második felének magyar
irodalmához**

Gönczy Monika

Témavezető: Dr. S. Varga Pál

DEBRECENI EGYETEM
BTK
Irodalomtudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2017

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A disszertáció intertextuális szövegszervező eljárásokat vizsgál a 19. század közepének, második felének magyar irodalmában. Kulcsár-Szabó Zoltán az intertextualitás elméleteit értelmezve ismertető, a szövegek irodalomtörténeti megközelítését intertextuális olvasásként elképzelő, az intertextualitás funkciótörténetének nagyívét megrajzoló írásában (*Intertextualitás létmód és/vagy funkció*, Irodalomtörténet, 1995/4, 495–541) arra hívta fel a figyelmet, hogy az intertextualitás történetének megírása (beleértve a magyar intertextualitástörténetet is) csak akkor lesz lehetséges, ha sok olyan előtanulmány, esettanulmány születik meg minden irodalomtörténeti korszakot illetően, mely a szövegközi kapcsolatokat helyezi a (mű)elemzések középpontjába.

Jelen értekezés nem tud arra vállalkozni, hogy a 19. század közepének, második felének intertextuális eljárásait maradéktalanul feltérképezze, funkciótörténetét kimerítően feldolgozza, de azzal a célkitűzéssel készült, hogy jelentősen hozzájáruljon a korszakra jellemző szövegköziségek funkciótörténeti feltárásához.

A fejezetek nem kívánnak egy-egy intertextualitás-elmélet apológiái lenni, azaz az értekezés igyekszik elkerülni azt az értekezőibeszédmód-típust, mely egy-egy elmélet működőképességének bizonyításaként „ráhúzza”, „hozzászabja” a műelemzést az időnként túlságosan előtérbe tolt teóriára. Épp ellenkezőleg, az elméleti háttér hatékony eszközként kívánja működtetni a jelentésfeltárások, irodalomtörténeti folyamatok leírása közben. Az értekezés olyan eredmények felmutatását kísérli meg, olyan összefüggésekre törekszik rávilágítani, melyek hozzájárulnak azon szinoptikus munka megírásához a jövőben, mely feltárja a szövegköziség 19. századi alakzatait, szerepét a magyar irodalom történetében.

A kutatás további célkitűzése annak az előfeltevésnek a bizonyítása, hogy az intertextuális szövegszervező eljárás alkalmazása a klasszikus magyar irodalom esetében is igen gyakran a szöveg létmódjának feltétele, akkor is, amikor akár nagyon jól körülhatárolható funkciója van, vagy amikor a romantikára és a modernségre jellemző dialogikus szövegfelfogástól időnként a posztmodern szövegfelfogás decentrálttsága felé billen el egy-egy textus.

Továbbá a fejezetek vállaltan nyitottak, a lezáratlanság érzetét tudatosan szeretnék kelteni, olyan problémákat, olvasási irányokat kívánnak felvetni, amelyek folytathatóak, (tovább)írhatók – azon túl is, hogy minden interpretáció, minden irodalomtörténet-írási aktus csak akkor nyeri el létjogosultságát, ha képes a párbeszédre, ha képes úgy elmozdulni az értelmezési hagyomány(ok)tól, hogy az elmozdulásban ott vannak korábbi elmozdulások lenyomatai is, s maga is csak egy ér (szerencsés esetben folyó) lesz az irodalomról való beszéd nagy folyam(at)ában.

Az értekezés a 19. század közepének és második felének (időnként előzményként kitekintve a század első felére) irodalmából Erdélyi János *Népdalok és mondák* népköltési gyűjteményét, Kelecsényi József *Énekvilág*, *Regényészeti kalászatok*, valamint a *Közhasználatú Magyar Nemzeti Regetár* című kéziratait, Arany János kisebb és nagyobb epikus költeményeit, epikatöredékeit, Kemény Zsigmond *Gyulai Pál és Özvegy és leánya* című regényét, Mikszáth Kálmán *Galamb a kalitkában* c. novelláját állítja a vizsgálódás középpontjába, továbbá a magyar *Don Quijote*-fordításokat és a klasszikus magyar irodalom számos műalkotását, melyek esetében kimutatható a szövegközi kapcsolat Cervantes regényével.

II. Alkalmazott módszerek

A nemzetközi szakirodalomból Roland Barthes *S/Z* (ford. Mahler Zoltán, Bp., Osiris, 1997), a magyar irodalomtörténet-írásból Szili József *Szellemidézés Aranyéknál, avagy intertextuális közelítés a 19. századi magyar líra asztráltestéhez* (Literatura, 1992/1, 45–76) című írásának interpretációs eljárásait hasznosítja az értekezés: azaz a lassú olvasás, az újraolvasás, a szöveghálózat-feltérképezéssel a megrögzült, kanonizált értelmezéstől elmozdulás, vagy épp a kanonizált olvasat egy új jelentéskonstruálással megerősített modelljét. Másfelől, az intertextualitás-elméletek közül Gérard Genette teóriáját (esetenként Lucien Dällenbach 'mise en abyme' fogalmát) alkalmazza a kutatás tárgyául választott szövegek, szövegtörzsek, problémakörök vizsgálatakor, ugyanis a szövegköziség-elméletek közül a funkcionálisan leginkább alkalmazható kategorizálást Genette állította fel *Palimpsestes : la littérature au second degré* (Paris, Seuil, 1982) című művében. Ebben az egyre inkább általánosan használt intertextualitás és – a saját korábbi fogalomhasználatát revideálva – a paratextualitás helyett gyűjtőfogalomként a transztextualitás fogalmát ajánlja, mivel a jelenség jóval összetettebbnek mutatkozik, mint ahogyan azt korábban gondolták. Az ötféle transztextuális kapcsolat (intertextualitás, paratextualitás, metatextualitás, hypertextualitás, architextualitás) ugyan egymáshoz viszonyítva jól körülhatárolható, leírható, Genette is fontosnak tartja annak hangsúlyozását, hogy ezek a kategóriák nem függetlenek egymástól, nagyon gyakran kombinálódva vannak jelen egy szövegben. A kutatás tárgyává választott 19. század közepéről, második feléből választott, elsősorban epikai, magyar nyelven írt kanonizált, a kánon peremére szorult, vagy akár a korabeli sikerük ellenére kánonba nem került műalkotások is ezt bizonyítják. A disszertáció interpretációi azt is kiválóan példázzák, hogy az szövegközi olvasásmód, értelmezői pozíció más kutatási módszerekkel, elméleti alapállásokkal jól kombinálható, így a dolgozat él például a filológia, a

textológia, a strukturalizmus, a narratológia, a recepcióesztétika, a számítógépes irodalomtudomány, a medialitáskutatás eszközeivel is.

A disszertáció fejezeteinek egyik közös vonása az, hogy a részek – függetlenül attól, melyik genette-i kategória domborodik ki bennük jobban, melyik előtér, míg egy vagy több másik a háttér – végső soron mindig valami műfaji billegést, váltást, transzformációt prezentálnak. Így jelen munka – amennyiben az architextualitás jelenséggörébe tartozó mozzanatokra mutat rá –, folytatása Imre László műfajttörténeti kutatásainak (*Arany János balladái*, Bp., Tankönyvkiadó, 1988; *A magyar verses regény*, Bp., Akadémiai K., 1990; *Műfajok létformája XIX. epikánkban*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996) is, hisz maga a műfajttörténet-írás intertextuális olvasásmód, akkor is, ha nem használja az intertextualitás-elméletek terminológiatárát.

A magyar irodalom történetének folyamatszerűségére a 19. századi intézményesült irodalmi élet egyik legfontosabb színtere, az 1836-ban Pesten alapított Kisfaludy Társaság évtizedeken keresztül jelentős befolyással bírt. A Kisfaludy Károly munkáinak kiadására és a költő emlékművének állítására befolyt pénzadomány fennmaradt részét a Társaság pályamunkák díjazására szánta. Jutalmat mindig egy irodalomelméleti/esztétikai ('költői-történeti', 'szépműtani') és egy szépirodalmi ('költői feladás') pályamunkára írtak ki. Ezen felül a Kisfaludy Társaság maga is indított bizonyos „vállalatokat” az irodalmi ízlés fejlesztésére, az irodalmi hagyományok megőrzésére. Ezek a kiírások, vállalkozások gyakran több évtizeden átívelve tematizáltak egy-egy problémát, problémakört, meghatározva így az irodalmi diskurzus csapásirányait.

Nem egyszer találjuk szemben magunkat azzal, hogy az elméleti feladványra beérkező pályamunkák díjazott szövegeit ma már – ha csak nem kapcsolódik szűkebb kutatásunk tárgyához – nemigen tartjuk számon. Ugyanakkor kanonizált szerzőink munkáit, melyek egy-egy, a Kisfaludy Társaság által tematizált kérdésre adnak végső soron választ (akár évtizedes távlatokból is), noha nem a pályázatra írták – nota bene, nem elméleti

válaszként, hanem gyakorlati formában megvalósultként (szépirodalmi műalkotásként) –, a mai napig forgatjuk, interpretáljuk.

Az értekezés a kutatott korszak intertextuális alakzatainak, eljárásainak leírásakor, azok funkciótörténeti jelentőségének felmutatásakor olyan szövegeket vizsgál, melyek a Kisfaludy Társaság két kulturális vállalkozásához (a Kisfaludy Társaság népköltési gyűjteményének kiadása, Miguel de Cervantes Saavedra *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* című regényének teljes fordítása spanyol nyelvből) és négy elméleti feladványához (a magyar mitológia tudományos leírása, a korszerű eposz írásához szükséges esztétikai elemek ismertetése, a dráma és a regény összehasonlítása, a novella elméletének megírása) közvetlenül vagy filológiaiilag ugyan nem igazolhatóan, de közvetetten kapcsolhatóak.

III. Eredmények

A) A bevezetést követő 2. fejezet elvitathatatlan filológiai eredménye Kelecsényi József kéziratainak feltárása mind az irodalom-, mind a néprajztudomány számára. A manuscriptumok értelmezése pedig kultúratörténeti jelentőségű, mivel újszerű szempontokat, vizsgálati módszereket nyújt a közköltészet, folklorisztika és a népiesség kutatóinak. Az értekezés Kelecsényi József kéziratok hagyatéka felől tekint rá a Kisfaludy Társaság népköltési gyűjteményének 1844 elején induló ügyére, az Erdélyi János szerkesztette *Népdalok és mondák* első kötetére, a korabeli lejegyzői, szövegrögzítői, szöveggondozói, szövegformálói gyakorlatra, másrészt bemutatja Kelecsényi magyar mitológiai lexikonát, melyet eredetileg a Kisfaludy Társaság 1846-os jutalomtételére kezd írni. Az értekezés újszerűsége, hogy Kelecsényi kéziratok 'Népdalok és Mondák'-variánsának az intertextuális alakzatok felől olvasásával nem csak egy-két filológiai problémára ad választ, melyek például Erdélyi levelezése kapcsán merültek fel, de árnyalja tudásunkat a gyűjteményes vállalkozás korabeli extratextusáról, újabb adalékokkal szolgál az 1840-es, 50-es évek népköltészetről szóló elméleti diskurzusához, ezen belül is Erdélyi szemléletváltásához, továbbá rámutat az oralitás – kéziratok írásbeliség – nyomtatott írásbeliség oszcillációjára, ehhez kapcsolódóan a műfajok egy mégsem periódusosan ismétlődő (mediális) alakváltozásairól ad számot.

Kelecsényi kéziratainak kutatásával arra mutat rá a dolgozat, hogy az irodalomtörténet perifériáján számon tartott, már-már az „örületbeszéd” közelébe kerülő szerkesztő/szerző szövegei mint paratextusok miként vesznek fel egy metatextuális alakzatot, s miként igazolják az utóbbi egy-két évtized közköltészeti kutatásainak, népiességekutatásának eredményeit (elsősorban Küllös Imola, T. Erdélyi Ilona, Csörsz Rumen István, Czövek Judit, Gulyás Judit, Domokos Mariann, Milbacher Róbert, Gaborják Ádám munkáit).

A Debreceni Egyetem Nemzeti és Egyetemi Könyvtára Kézirattárának jóvoltából az értekezés mellékleteként elkészülhetett a *Népdalok és mondák* I. kötetének Kelecsényi kéziratok lapbefűzéseivel kiegészített egyedi példányának kezdetleges digitalizált változata. A kötet tartalomleírásában szereplő címekről hiperhivatkozások segítségével lehet eljutni a nyomtatott-kéziratok kötet megfelelő részeire. A közköltészet és a szövegfolklorisztika kutatói számára további hasznos adalék az értekezés függelékében közzétett Kelecsényi-repertóriumok (a DEENK Kézirattára, az Országos Széchényi Könyvtár és az MTA Kézirattára kéziratok alapján), valamint Kelecsényi József összeállított bibliográfiája, továbbá az egyetlen fellelhető meselejegyzésének kéziratok és átirat formája.

B) A 3. fejezet újszerűsége, hogy egy sajátos olvasási stratégiával igazolja az Arany János epikus küzdelmét több aspektusból körbejáró kortárs irodalomtörténészek (úgy mint Dávidházi Péter, S. Varga Pál, Milbacher Róbert) belátásait.

Amikor az Arany-epika legalapvetőbb kérdését: „nem chimaera-e népeposzt gondolni?” kívánjuk körbejárni az architextuális, hypertextuális eljárásokat vizsgálva, vagy az intertextuális olvasásmód egyéb (diffúzabb) módjait választjuk, a legcélravezetőbb, ha azt egy afirmatív-szubverzív intertextualitás oppozícióban tesszük. A referált szöveg elemeinek jelentés/funkcióvizsgálatakor szem előtt kell tartani, hogy megerősítő integrációval vagy változtató integrációval bírnak-e. Arany kronologikusan egymásba ékelődő epikus művei ugyanis sajátos ritmusát adják az eposz igenlésének és az eposz lerombolásának. Korrelációban ezzel egy eposzszerű intertextusrendszerrel és egy regényszerű intertextusrendszerrel kell számolni.

Az intertextuális szövegszervező-eljárások széles skáláját alkalmazó, a szöveghagyományozódásról, a szövegkezelésről fölöttébb (poszt)modernül gondolkodó Arany epikus műveinek paratextusait vizsgálva, azt bizonyítja a

dolgozat, hogy a kompozícióbeli tökéletességre törekvő szerző még a textus „küszöbei”-nek számító szövegegységekbe is belekódolja az eposzírásba vetett hitét/hitetlenségét.

Az értekezés egy teljesen egyedi megközelítést választ, amikor az erős jelentésképző mechanizmussal bíró, a főszöveggel sajátos helyzeti kapcsolatot létesítő paratextusokat vizsgálja e tárgykörben – bizonyítva azt, hogy még e kvázi mikro- és zavaros szintjein is a szövegközi olvasásnak megragadható, körbejárható a kérdés. A dolgozat a paratextusok egy meghatározott körének funkcióvizsgálatára tesz kísérletet Arany János epikájában a műfajelméleti dilemma tükrében. A vizsgálódás így elsősorban a címekre, alcímekre, címvariánsokra, mottókra, foglalatokra, szerzői jegyzetekre, tervezetekre, előszókra, végszóra fókuszálódik.

C) A 4. fejezet egyedi módon tárja fel Kemény Zsigmond írásművészetének jellemzőit, mutatja be az író intertextuális szövegszervezési eljárásait. A fejezet kutatómódszertani eredménye, hogy korábban még senki nem végezte el a Kemény-regények szöveghálóinak ilyen mélységű feltárását.

Az elregényesedés mint a klasszikus műfaji hierarchiát szétziláló jelenség nemcsak az eposzt állítja szembe a regénnyel, hanem a drámát is. A Kisfaludy Társaság már az eposz korszerűségének kérdésfeltevése előtt évekkel a dráma és a regény összehasonlítására, ezek egymásbani módosító hatására kérdez rá.

Kemény Zsigmond ezzel a műfajelméleti/műfajtörténeti dilemmával szembesül teoretice és practice, mikor is a kevert műfajok megjelenése, a regény egyre erősödő „divatja”, az esztétikailag minősíthető próza művészetté avatása, a színjátszás drámaírással visszaható változásai a hagyományos műfaji hierarchiát megbontják. Felismeri, hogy a regény szabadossága műfaji érték lehet, miáltal lehetőség nyílik a műfaji minták megőrzésére, bizonyos műfaji funkciók átruházására. Írói programmá teszi – Kemény fogalmával szólva – a „drámai szerkezetű regény” létrehozását, mellyel egy gyengülő

műfaj/műnem/műforma esztétikai értékeit akarja átmenteni, miközben egy erősödő műfaj/műforma magas költészetbeni helyét kívánja megteremteni/stabilizálni, s egyidejűleg egy recepcióesztétikai, olvasásszociológiai tettet is végrehajtani azáltal, hogy a regényolvasást egyre inkább preferáló és a színi hatástól befolyásolt befogadót a drámai szerkezettel visszavezesse a drámaolvasáshoz.

Az értekezés 4. fejezete a folyamatos és gazdag Kemény-recepcióban (különös tekintettel Péterfy Jenő, Barta János, Szegedy-Maszák Mihály és Bényei Péter Kemény-értésére) egy nem ismeretlen kérdéskört szándékozik körbejárni egyfelől, annak újszerűségével, hogy Kemény két regényét (*Gyulai Pál, Özvegy és leánya*) és a regények megírása közbeni értekezői, kritikai írások egy részét (az írói munkásság egy bő évtizedét: 1845–1857) a 'műfaji kísérlet – elméleti belátások – tökéletesített írói praxis' ívére helyezi.

Másfelől, az *Özvegy és leánya* példáján keresztül (az architextuális transzformáción túl) a Kemény-regények transztextuális telítettségére irányítja a figyelmet, elsősorban a regény szereplőinek szövegvilágait vizsgálva, kettős hypertextusként értelmezve a regényt – ahol az egyik hypotextus Ráskai Gáspár *Egy széphistória az vitéz Franciscórul és az ő feleségéről* című műve, a másik pretextus pedig a bibliai Keresztelő Szent János fejevételének története.

Az *Özvegy és leánya* interpretációja a regény indukálta szövegvilágok vizsgálata köré épül. A 'szövegvilág' terminus technicus fogalmat tágabb értelemben használja a dolgozat, mint ahogy azt a szegedi szemiotikai iskola dolgozta ki irodalomelméleti rendszerében. Az értekezés szövegvilágnak nevezi bizonyos szövegek (melyek önmagukban is lehetséges világok) egyidejű jelenlétét (komplex tényállások integrációja). Vagyis a regény szövegvilágát további/más szövegvilágok mozaik- vagy puzzle-szerű felépítésének mutatja: a kirakó egyes elemeit a narrátor, a szereplők és a befogadó (s esetleg az odaértett szerző) szövegismeretei adják. A kutatás gyakorlati módszerében is eltér a szegedi szemiotikai iskolától, mikor is nem a valóságra vonatkoztatásból eredő

azonosságok és/vagy ellentétek vizsgálata, s abból származó szabályszerűségek felismerése a cél, hanem a szövegvilágok egymásra vonatkoztatása, párbeszédük, illetve egymás mellett elbeszélésük megfigyelése; számolva azzal, hogy a befogadó világa – lévén nyelvi entitás – csakúgy beletartozik a szövegvilágok univerzumába, mint a vizsgált anyag.

D) Az 5. fejezet több új filológiai, fogadtatás- és hatástörténeti eredményt is elér, miközben meghatározza az *Elmés nemes don Quijote de la Mancha* című Cervantes regény helyét a 19. század második felének magyar irodalmában. Kevés olyan szöveg van az egyetemes irodalom történetében, mely egyrészt mint zárt egész textus hat, másrészt – akár a szöveguniverzumából kiszakított – emblematikussá vált figuráján (figuráin) keresztül. Cervantes műve, az *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* és don Quijote (nem megfélemlítve Sancho Panzáról sem) ilyen. A hosszú 19. századi magyar irodalomban folyamatosan felbukkanó intertextuális nyom hol gyengébben, hol erősebben teszi magát láthatóvá, időnként topikusan, máskor az egész művet meghatározó szövegstrukturáló elvként. A tárgyalt korszak irodalma bővelkedik olyan epikai alkotásokban, melyek bizonyos aspektusokból hasonlóan interpretálhatók, e (válság)elbeszélések mögött azonos alapszöveg után kutatva a *Quijotét* találhatjuk, néhány műalkotás esetében mint hypotextust, de gyakrabban mint architextust. Az architextualitás fogalma alatt nem egyszerűen valamely műfaji mintára való utalást értve, hanem – Genette-tel egyetértésben, hiszen a műfaj az architextusnak csak egyik aspektusa – egy olyan bonyolultabb és néma kapcsolatot, mely bizonyos számú relatíve állandó és történelem feletti tematikus, modális, formális kategóriák alkotta kombinatorikus térbeli rendszerben létező szövegmintákra utal.

Felbukkan Arany János vagy Reviczky Gyula lírájában, Arany János sokdimenziójú verses epikájában (*A nagyidai cigányokban* [1851], a *Bolond Istókban* [1856-1880], a *Toldi estéjében* [1854], a *Toldi szerelmében* [1879]), de

jóval korábban Gvadányi falusi nótáriusának verses történetében is [1790; 1796]. Jelen van verses regényekben: Arany Lászlónál *A délibábok hőseiben* [1872] egyszeri nyílt utalásként, de a tematikus-formális-modális-narrációs szövegmintázat méltóbb örököseként Hübele Balázssal, mint például Csengey Gusztáv hypertextes intenciójú *Don Quijotéja* [1903], a maga „búsmagyar” Máncsai Bélájával. Különböző mélységben és funkciótörténeti szerepben, nyílt utalásként, folyamatos reflektáltsággal és/vagy implicit módon novella- és regényirodalmunk mára már elfeledett, feledésbe merülő vagy kánonban tartott darabjaiban (Eötvös József: *A karthauzi* [1842], *A falu jegyzője* [1845]; Székely József: *Liliputfalvai Liliputi Tóbiás* [1851], Kemény Zsigmond: *Férj és nő* [1851–1852], *Özvegy és leánya* [1855–57], Gyulai Pál: *Egy régi udvarház utolsó gazdája* [1857], Jókai Mór: *Fekete gyémántok* [1870], Asbóth János: *Álmok álmodója* [1876], Toldy István: *Anatole* [1872], Ábrányi Kornél: *A dicsőség bolondja* [1875], Rákosi Jenő: *A legnagyobb bolond* [1882], Bródy Sándor: *Don Quixote kisasszony* [1886], Ambrus Zoltán: *Dom Gil, a zöld nadrágú* [1894] Mikszáth Kálmán: *Nemzetes uraimék* [1882–83], *Beszterce ostroma* [1894], *Prakovszky, a siket kovács* [1895–96], *A gavallérok* [1897], *Az új Zrínyiász* [1898], *A mi örökös barátunk* [1899], *A sipsirica* [1902], *A vén gazember* [1906], *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* [1906–08] és Gárdonyi Géza: *Az öreg tekintetes* [1905]).

A fenti irodalmi alkotások egytől egyig felkínálják az architextuális (vagy egyéb transztextuális, a transzformációk létmódját kutató) olvasásmód sok szempontú lehetőségét.

Míg Cervantes művének magyar fordítástörténete elég jól feltárt, addig magyar fogadtatástörténete és hatástörténete egyelőre csak több szerző tanulmányaiból mozaikszerűen, hiányosan rakható össze. A disszertáció 5. fejezete e hiányzó munka egy részének a pótlására vállalkozik, amikor a 19. század második felében jelenlévő *Quijote*-jelenség körbejárát végzi el a fordítások mint intertextuális alakzatok részleges vizsgálatával, a korabeli

folyóiratokban megjelenő *Quijotéről* szóló írások mint metatextusok értelmezésével és az irodalmi alkotások archi/hypertextuális olvasásmódjával (kitüntetett pozícióba helyezve Arany életművének egyes darabjait a műelemzések során). Az értekezés kísérletet tesz arra, hogy olyan kérdésekre adjon választ, mint: Miért éppen a 19. század második felében válik a szélesebb magyar olvasóközönség és a kritika számára jelentős művé Cervantes alkotása? Miért épp az 1849–1905 közötti irodalomtörténeti korszakban éri meg a legtöbb rész-, illetve az első teljes fordítást? Miért ekkor kerül először valójában a kritikai-irodalmi diskurzus figyelmébe? Miért „nyer először magyar indigenatust” – mintegy emelődik be a magyar irodalmi kánonba – az 1848–1849-es eseményeket követő nemzeti trauma idején? Miért válik a 19. századvégi nemzetkarakterológia egyik ikonjává don Quijote figurája? Miféle identitásképző modellt nyújthatott a személy, illetve a nemzet számára a „megértett” don Quijote/*Quijote*? Miért épp a *Quijote* az az irodalmi mű, amely pretextusként jelen van a fenn jelzett (válság)szövegek esetében? Milyen poétikai és narratológiai eljárásokat örököl a 19. századi magyar epika Cervantestől? Milyen új „(világ)olvasási stratégiát” nyújtanak e 19. századközépi, századvégi szövegek a korabeli és a ma befogadójának?

E) A 6. fejezet Mikszáth Kálmán műfaji-dilemmáját mutatja be egy konkrét szöveg műelemzésén keresztül. Mikszáth 1891-ben megírja a két részből álló *Galamb a kalitkában* című művét, mely a szerzői narrátor intenciója szerint egy történet két változata. Az első történet a középkori Itáliában játszódik, míg a második a 19. századvégi Magyarországon. A két – látszólag igen különböző – elbeszélés a befogadó számára olyan olvasati szerződést (*contrat de lecture*) ajánl fel, mely alapján a történetek metaforikus interakciójaként, szövegek párbeszédeként, egy műalkotáson keresztül modellezett stílus- és műfajelméleti dilemma felmutatásaként értelmezhető az opus. Az első elbeszélés az Amicus és Amelius mesetípus feldolgozása, mely típushoz a *Dekameron* X. napjának 8.

novellája is tartozik. Noha forrás- és tárgy történetileg egyéb textusokat is behív Mikszáth műve, a szövegben olyan inter- és architextuális utalások sorát találjuk, ami azt erősíti a befogadóban, hogy boccacciói novellaként olvassa az első elbeszélést. A kölcsönösen egymást olvasó két textus dialogikus viszonyt alakít ki a boccacciói novella és az azon túllépni kívánó 19. század végi (mikszáthi) elbeszélés között. A 6. fejezet azt bizonyítja, hogy miközben az egy cím alá szervezett két szöveg relativizálja egymást, tartózkodván az értéknilyánításoktól, a szöveg egésze maga miként épül fel úgy, hogy mélystruktúrájában mégiscsak a boccacciói novellát variálja.

F) Az értekezés utolsó fejezete excursus arról, hogy a szövegközi közelítések a 19. századi magyar irodalomhoz akár olvasáselméleti, textológiai, számítógépes irodalomtudományi belátásokhoz is elvezethetnek. A disszertáció ezen része az *Özvegy és leánya* elektronikus kiadásának egy lehetséges ideáját vázolja fel (ugyanis arra még nem született kísérlet, hogy a klasszikus magyar irodalom egyetlen regényének hipertextes, online kiadására vállalkozzon valaki), mely a hypertextuális olvasástól mozdul el a hipertextes olvasás felé úgy, hogy az elképzelt elektronikus kiadás különböző típusú felhasználóval számol.

Az opus szövegközi olvasásmódja és értelmezése, a hordozók drasztikus módosulásai és szimultaneitása késztetést kelt arra, hogy a digitalizáció fénykorában vizionáljunk, szerencsés esetben kivitelezzünk egy hipertextes új kiadást. A vízió nem törekszik teoretikus deklarációkra, de reméli, hogy elméleti problémákat is provokál, miközben a felépítmény bemutatásán és konkrét példákon keresztül felvázolja, milyen lehetőségeket rejt magában egy effajta edíció: miként foglalhatja magába saját kiadástörténetét; hogyan hozhat létre népszerű és kritikai kiadást egymás mellett; miként célozhat meg egyszerre több típusú olvasót (azaz hogyan funkcionál a középiskolai és/vagy a felsőoktatásban; hogyan „forgathatja” műkedvelő és szaktudással felvértezett műértő); hogyan építhető fel benne a regény köré befogadás- és hatástörténete, s

egy akár folyamatosan épülő szövegháló. Választ kapunk arra is, miért érdemes párbeszédbe léptetni a korábbi szövegváltozatokat; továbbá a jegyzetelési, csoportosítási, linkelési, intratextes eljárások nyújtotta lehetőségek milyen szövegértelmezési potenciálokat rejthetnek magukban. Betekintést nyerünk a Kemény-regény feldolgozásaiba is – akár mediális közegváltással.

Az értekezés eredménye, hogy a szövegközi vizsgálatokkal részben hozzájárul a 19. századi magyar irodalom intertextualitásának funkciótörténeti feltárásához, másrészt számos új filológiai találatot és új összefüggéseket mutat fel, az irodalomtörténeti folyamatokat új megvilágításba helyezi. Harmadrészt pedig ráirányítja a figyelmet arra, hogy 200 éve a szóbeli hagyomány, az oralitás műfajainak textualizálása, rögzítéskényszere, könyvbezárása, ezzel együtt pedig új irodalmi műfajok születése történt meg – most az új medialitás korszakában, az adathordozók multiplikálódásával szintén újra mentés történik (metaforikus értelemben is), többek között a klasszikus magyar irodalom dokumentumainak mentése – másként.

Nyilvántartási szám: DEENK/118/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Gönczy Monika
Neptun kód: VKXO4X
Doktori Iskola: Irodalomtudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10036642

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (8)

1. **Gönczy, M.:** "Pegazusom Rozinánte, Magam Don Quixote vagyok.": Arany János és (a) don Quijote.
In: "Óhajtóm a classicus írók tanulmányát": Arany János és az európai irodalom. Szerk.: Korompay H. János, Universitas, Budapest, [Megjelenés alatt], [25], 2017.
2. **Gönczy, M.:** A Quijote-elv és a fiktív lény halhatatlansága a 19. századi irodalmunkban.
In: "Szirt a habok közt": tanulmányok Imre László 70. születésnapjára. Szerk.: Bényei Péter, Gönczy Monika, S. Varga Pál, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 367-377, 2014. ISBN: 9789633184516
3. **Gönczy, M.:** Az Özvegy és leánya elektronikus kiadásának egy lehetséges változatáról: Mi történik, ha a kritikai kiadás igénye találkozik az inter/kontextuális olvasásmóddal és a digitalizációval?
In: A sors kísértései : tanulmányok Kemény Zsigmond munkásságáról születésének 200. évfordulójára. Szerk.: Szegedy-Maszák Mihály; a szerk munkatársai Dobás Kata, Pintér Borbála, Ráció Kiadó, Budapest, 360-379, 2014. ISBN: 9786155047619
4. **Gönczy, M.:** Az elveszett eposz nyomában: Javaslat az Arany-epika szövegközi olvasására.
In: Az olvasás labirintusában: tanulmányok Eisemann György hatvanadik születésnapjára. Szerk.: Bednánics Gábor, Hansági Ágnes, Vaderna Gábor, Ráció Kiadó, Budapest, 216-223, 2013. ISBN: 9786155047503
5. **Gönczy, M.:** "A Don Quijoté-t olvasni fogják mindaddig, míg az emberek egyáltalán olvasni fognak valamit.": Újabb adalékok a (Don) Quijote magyar befogadástörténetéhez.
In: Színház, dráma, irodalom tanulmányok a 70 éves Nagy Imre tiszteletére. Szerk.: Tóth Orsolya, Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 274-285, 2010. ISBN: 9789639893375
6. **Gönczy, M.:** Örült beszéd - de van benne rendszer (?): Kelecsényi József magyar mitológiája.
In: Margonauták : írások Margócsy István 60. születésnapjára. Szerk.: Csórsz Rumen István et al, rec.iti, Budapest, 288-297, 2009. ISBN: 9789637341830

7. **Gönczy, M.**: Variációk egy témára: Erdélyi János: Népdalok és mondák I.: Kelecsényi József kéziratos gyűjteménye a Debreceni Egyetem kéziratárában.
In: Et in Arcadia ego: A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése. Szerk.: Debreczeni Attila, Gönczy Monika, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 468-480, 2005, (Csokonai könyvtár, ISSN 1217-0380 ; 36.) ISBN: 9634728995
8. **Gönczy, M.**: Az Özveggy és leánya szövegvilágai: (Palimpszeszt-kedély).
In: Értékek kontextusa, kontextusok értéke: Tanulmányok a XIX. század magyar irodalmáról. Szerk.: Imre László, Gönczy Monika, Debreceni Egyetem, Debrecen, 84-113, 2000. ISBN: 963472535X

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

9. **Gönczy, M.**: Anotaciones a la historia de la recepción del Quijote en Hungría a fines del siglo XIX.
In: Cervantes y la narrativa moderna: Coloquio Internacional. Szerk.: Scholz László, Vasas László, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 213-221, 2001, (Ész, élet, egzisztencia, ISSN 0866-028X) ISBN: 9634725570

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

10. **Gönczy, M.**: A boccacciói novella különös transzformációja, avagy Mikszáth Kálmán architektonikus huncutkodása: Mikszáth Kálmán: Galamb a kalitkában.
Ital. Debr. 20, 151-163, 2014. ISSN: 1219-5391.
11. **Gönczy, M.**: Drámai szerkezetű regények Kemény Zsigmond írásművészetében.
Studia Lit. 53 (3-4), 119-136, 2014. ISSN: 0562-2867.
12. **Gönczy, M.**: "[...] tán nem lesz minden érdek és érdem nélkül, ha tudniillik méltónak találtatik a hazafiúsításra.": A magyar Don Quijote-jelenség néhány aspektusa a 19. század második felében.
Filol. közlöny. 52 (3-4), 233-246, 2006. ISSN: 0015-1785.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

13. **Gönczy, M.**: A Don Quijote mint architextus a 19. század második felének magyar irodalmában.
In: Irodalom, nemzet, identitás: a VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Debrecen, 2006. augusztus 23-26.) elhangzott előadások. Szerk.: Jankovics József, Nyerges Judit, Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság, Budapest, 43-50, 2010. ISBN: 9789638759559

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (22)

14. Szerk. Keményfi, R.; összeáll. **Gönczy, M.**: Voigt Vilmos könyvészete 2. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 47 p., 2015, (Studia folkloristica et ethnographica, ISSN 0138-9882 ; 61.) ISBN: 9789634738114
15. Szerk. Bényei, P., **Gönczy, M.**, Varga, P. S.: "Szirt a habok közt": Tanulmányok Imre László 70. születésnapjára. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 541 p., 2014. ISBN: 9789633184516
16. Imre, L., szerk. **Gönczy, M.**: Barta János (1901-1988): a Debreceni Egyetem 1914-ben alapított Bölcsészettudományi Karának irodalomtörténet-professzora 1951 és 1972 között. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 183 p., 2014. ISBN: 9789633184271
17. **Gönczy, M.**: D. Tóth Judit publikációi: (1982. január 1. - 2014. november 30.). Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 37 p., 2014.
18. Szerk. Bényei, P., **Gönczy, M.**, Varga, P. S.: Emlékezet és irodalom: Kemény Zsigmond: 1814-2014. DE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete : Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 194 p., 2014, (Studia Litteraria , ISSN 0562-2867 ; 53.)
19. **Gönczy, M.**: S. Varga Pál publikációi: (1978. január 1. - 2014. november 30.). Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 82 p., 2014.
20. Imre, L., szerk. **Gönczy, M.**: Pap Károly: (1872-1954). Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 113 p., 2012. ISBN: 9789633181935
21. Szerk. Debreczeni, A., **Gönczy, M.**: Ragyogni és munkálni: kultúrtudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 486 p., 2010. ISBN: 9789634733553
22. Összeáll. Imre, L., **Gönczy, M.**: Tanulmányok a klasszikus magyar irodalom köréből. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 232 p., 2010, (Studia litteraria, ISSN 0562-2867 ; 48.) ISBN: 9789633181270
23. Szerk. Imre, L., **Gönczy, M.**: Tanulmányok a XX. századi irodalom köréből. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 187 p., 2009, (Studia Litteraria, ISSN 0562-2867 ; 47.) ISBN: 9789634733638
24. **Gönczy, M.**: Imre Mihály publikációi: (1974. január 1. - 2006. május 31.). Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 61 p., 2006.
25. Szerk. Debreczeni, A., **Gönczy, M.**: Et in Arcadia ego: A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 543 p., 2005, (Csokonai könyvtár , ISSN 1217-0380 ; 36.) ISBN: 9634728995

26. **Gönczy, M.**: Görömbei András publikációi: (1967. január 1. - 2004. december 31.). Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 202 p., 2005.
27. **Gönczy, M.**: Márkus Béla publikációi: (1969. január 1. - 2005. november 30.). Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 206 p., 2005.
28. Szerk. Bényei, P., **Gönczy, M.**: Nemzet - identitás - irodalom: a nemzetfogalom változatai és a közösségi identifikáció kérdései a régi és a klasszikus magyar irodalomban. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 527 p., 2005, (Csokonai könyvtár, ISSN 1217-0380 ; 35.) ISBN: 9634729274
29. Szerk. Imre, L., **Gönczy, M.**: Normakövetés és normaszegés 19. századi elméletekben és műfajokban. Debreceni Egyetem, Debrecen, 228 p., 2005, (Sudia litteraria, ISSN 0562-2867 ; 43.) ISBN: 9634729401
30. **Gönczy, M.**: Taxner-Tóth Ernő publikációi: (1961. január 1. - 2005. június 30.). Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 116 p., 2005.
31. **Gönczy, M.**: Imre László publikációi: (1963. január 1. - 2004. szeptember 30.). Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 122 p., 2004.
32. Szerk. Imre, L., **Gönczy, M.**: Emlékezés a száz éve született Barta Jánosra. Szenci Molnár Társaság, Budapest, 164 p., 2003. ISBN: 9632500727
33. Összeáll. Lőkös, P., Szecskó, K.; szerk. **Gönczy, M.**: Lőkös István. Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, Debrecen, 70 p., 2001. ISBN: 9634725546
34. Szerk. Imre, L., **Gönczy, M.**: Értékek kontextusa, kontextusok értéke: tanulmányok a XIX. század magyar irodalmáról. Debreceni Egyetem, Debrecen, 220 p., 2000, (Sudia litteraria, ISSN 0562-2867 ; 38.) ISBN: 963472535X
35. Horváth, J., **Gönczy, M.**: Tanulmányok I-II. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 318 ; 431 p., 1997, (Csokonai könyvtár, ISSN 1217-0380 ; 12.) ISBN: 9634722431Ö

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

36. **Gönczy, M.**: Barta János bibliográfia.
In: Barta János (1901-1988): a Debreceni Egyetem 1914-ben alapított Bölcsészettudományi Karának irodalomtörténet-professzora 1951 és 1972 között / Imre László; szerk. Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 67-171, 2014. ISBN: 9789633184271
37. **Gönczy, M.**: Gondolatok a könyvtárban.
In: Mi az oka, hogy Magyarországon az irodalomtanítás modernsége lábra nem tud kapni. Szerk.: Bodrogi Ferenc Máté, Finta Gábor, Savaria University Press, Szombathely, 63-65, 2013, (IROM-könyvek / Az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelye, ISSN 2063-7764 ; 2.) ISBN: 9786155251153

38. **Gönczy, M.**: Térítő téridő.

In: Tanítványi Disputa: In honorem Berta Erzsébet. Szerk.: Bényei Péter, Fazakas Gergely Tamás, Lapis József, Takács Miklós, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 31-32, 2013.
ISBN: 9789633183892

39. **Gönczy, M.**: Pap Károly bibliográfia.

In: Pap Károly: (1872-1954) / Imre László ; szerk. Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 71-112, 2012, (A Debreceni Egyetem tudós professzorai, ISSN 2060-8993)
ISBN: 9789633181935

Egyéb folyóiratközlemények (17)

40. **Gönczy, M.**, Bodrogi, F. M., Borbély, Sz., Orbán, L.: "A lexikonok is Kazinczyból dolgoztak": a Kazinczy-életmű kritikai kiadásáról Bodrogi Ferenc Mátéval, Borbély Szilárddal és Orbán Lászlóval beszélgetett Gönczy Monika.
Debr. Disputa. 8 (2), 48-53, 2010. ISSN: 1785-5152.

41. **Gönczy, M.**: Levél Cseh Tamásnak - odaát.
Debr. Disputa. 7 (9), 63-64, 2009. ISSN: 1785-5152.

42. **Gönczy, M.**: Nem ér a nevem...: Mihail Ugarov: Oblom-off - Csokonai Színház, 2009.
Debr. Disputa. 7 (7-8), 98-100, 2009. ISSN: 1785-5152.

43. **Gönczy, M.**: Nálatok laknak-e állatok?
Debr. Disputa. 7 (9), 20-23, 2009. ISSN: 1785-5152.

44. **Gönczy, M.**: Csengő hangú bölcsesség: (A fülemüle - Debrecen, Vojtina Bábszínház, 2008 tavasz).
Vörös Postakocsi. nyár, 115-118, 2008. ISSN: 1789-4697.

45. **Gönczy, M.**: Töredékes krónika - olykor lírai sorokkal: (XVI. Szárnyas Sárkány Hete - Nyírbátor, 2008. július 4-6.).
Vörös Postakocsi. ősz, 89-94, 2008. ISSN: 1789-4697.

46. **Gönczy, M.**: Amikor a N/nap az Isten: Ópium - Egy elmebeteg nő naplója.
Debr. Disputa. 5 (6), 36-38, 2007. ISSN: 1785-5152.

47. **Gönczy, M.**: VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus: Debrecen, 2006. augusztus 22-26.
Debr. szle. 15 (1), 143-146, 2007. ISSN: 1218-022X.

48. **Gönczy, M.**: "Et in Arcadia ego.": A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése.
Debr. szle. 13 (3), 463-466, 2005. ISSN: 1218-022X.

49. **Gönczy, M.**: Németh László konferencia: DAB-székház, 2004. november 5.
Debr. szle. 13 (2), 311-314, 2005. ISSN: 1218-022X.

50. **Gönczy, M.**: Fiatal tudósok fóruma 2.: 2003. december 16., DAB-székház.
Debr. szle. 12 (3), 524-527, 2004. ISSN: 1218-022X.

51. **Gönczy, M.**: Fiatal tudósok fóruma.
Debr. szle. 11 (1), 148-151, 2003. ISSN: 1218-022X.
52. **Gönczy, M.**: Illyés Gyula születésének centenáriuma.
Debr. szle. 10 (4), 731-732, 2002. ISSN: 1218-022X.
53. **Gönczy, M.**: Barta János emlékülés.
Debr. szle. 9 (4), 625-627, 2001. ISSN: 1218-022X.
54. **Gönczy, M.**: Cervantes-konferencia Debrecenben.
Debr. szle. 9 (1), 145-146, 2001. ISSN: 1218-022X.
55. **Gönczy, M.**: Emlékezés Julow Viktor 80. születésnapjára.
Debr. szle. 7 (3), 479-480, 1999. ISSN: 1218-022X.
56. **Gönczy, M.**: Nagy Péter: Határkő - Tanulmányok.
Debr. szle. 6 (1), 123-126, 1998. ISSN: 1218-022X.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

57. **Gönczy, M.**: Az Özvegy és leánya elektronikus kiadásának egy lehetséges változatáról: Mi történik, ha a kritikai kiadás igénye találkozik az inter/kontextuális olvasásmóddal és a digitalizációval?
In: Mozgásban : irodalomtudományi PhD-konferencia elméleti irányvonalokról, kihívásokról és lehetőségekről. Összeáll.: Bodrogi Ferenc Máté, Miklós Eszter Gerda, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 78-95, 2008, (Studia Litteraria, 0562-2867 ; 46.) ISBN: 9789634732822

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.05.02.

